Türkiye Sigorta Sektörü ve Analizi

Sinan Kuşçu (Prime Ministry Maritime Undersecretary, Turkey)
Galip Afşin Revanoğlu (Kyrgyzstan-Turkey Manas University, Kyrgystan)

An Analysis of Insurance Industry in Turkey

Abstract

Today, insurance is related with every kind of trade, industry and an important part of the social structure. Insurance, in conjunction with securement qualifications, is also an element of trust. In addition, the creator of funds as of the part of economic activities, capital accumulation has become a yardstick to ensure and increase prosperity. Accumulated funds (especially in life insurance), banking and capital markets banker at a leading activities of insurance created. For this reason, insurance one of the most important activities that developed countries dealt with. In other words, there is a strong correlation between insurance activities and economic activities of developed countries with high social level.

JEL Codes: G22, E02, E44

1 Giriş

Sigortacılık, uzun vadeli fon oluşturmaya nedeni ile ekonomide sermaye birikimine ve kredi kapasitesinin genişlemesine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca ekonomik faaliyette bulunan rol alan ajanlara (aktörlere) teminat vererek faaliyetlerin kesintisiz devam etmesini sağlamaktadır. Bu özellikleri nedeni ile sigortacılık, ülke kalkınmasına doğrudan destek sağlayan önemli bir finansal sektördür. Yine benzer bir şekilde, ticaret hacmindeki genişleme ve ekonomik büyüme de, teminat verilebilecek yeni alanlar ortaya çıkararak ve mevcut kapasitesini artırmak sureti ile sigortacılığın gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu sebeple, ekonomik gelişme ile sigorta sektörünün gelişmesi arasında doğrusal bir ilişki olduğu söylenebilir. (Kuşçu, 1996), çalışmada, gerek fertlerin gelirlerindeki artışın, gerekse ülke milli gelirindeki artışın, sigorta talebini artırdığını ortaya koymuştur.

2008 yılında gelişmiş ülkelerde başlayan ve daha sonra tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik kriz, yukarıda açıklanan ilişki nedeni ile sigortacılık sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun sonucu olarak dünyada sigorta prim üretimi 2008 ve 2009 yıllarında gerilemiştir. Ülkemizde ise, hayat dışı dallarda prim üretimi artışı son iki yıldada enflasyon oranının altında kalmış ve sektör prim üretimi küçülmüştür.

2009 yılı sonu itibarı ile Türkiye’de, sigortacılık ve bireysel emeklilik sektörlerinde toplam 57 şirket faaliyet göstermektedir. Bu şirketlerin 33 tanesi hayat dışı (elementer) branşlarda, 10 tanesi hayat sigortası branşında, 13 tanesi ise, hem hayat hem de hayat dışı branşlarda faaliyet göstermektedir. Sadece bir adet şirket reasürans alanında faaliyet göstermektedir. Ayrıca ruhsat sahibi olmakla birlikte, faaliyet göstermeyen ya da faaliyeti kamu otoritesi tarafından durdurulan 4 tane hayat dışı ve bir tane de hayat sigortası şirketi bulunmaktadır.

Bu çalışmamızda, sigortacılığın tarihine kısa bir gezinti yaptıktan sonra, Türkiye de ve dünyada sigorta sektörünün durumuna bir göz atacağız.

2 Sigortanın Tanımı ve Anlamı

Sigorta Latince kökenli bir kelime olup, tam Türkçe karşılığı “*emniyet ve güven*” anlamındadır. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi, ileride meydana gelebilecek tehlikelerin insanın kendi canına, malına, çıkarlarına veya sorumlu olduğu hallerde üçüncü şahıslara zarar verebilecek olaylar karşısında önceden güven sağlayabilmesi için bir sisteme gerek duyulmuştur. Bu sisteme sigorta veya sigortacılık denmiştir. Bu sistem sayesinde, aynı tehlikelere maruz kalan insanlar, tehlikelere de birlikte karşı koymuşlardır (Baran, 1982: 11).

İnsanlar yaşantıları boyunca doğadan veya insanların davranışlarından kaynaklanan kendilerine çeşitli maddi zararlar veren olaylarla karşılaşır. Bu olayların bazıları özellikle doğadan kaynaklananlar tesadüfi olaylardır. Bazen hiç umulmadık bir olay çok tehlikeli sonuçlar doğurur ve kişiye zarar verir. Bu zarar, can ve mal kaybı şeklinde olabilir. İşte insan hayatının giderek hareketlendiği ve teknolojinin her geçen gün hayatımızı yönlendirdiği günümüzde, bu tehlikeler her geçen gün artmaktadır. Bu nedenle insan ve toplum için çeşitli potansiyel zararlar doğurabilecek bu tarz tehlikeli olaylara karşı bir önlem alma fikri sigorta kavramını ve sigortacılığı doğurmuştur.

Bu çerçevede en geniş anlamı ile sigortacılık; “*ortaya çıkması beklenen rizikolar sonucunda oluşacak hasarlara karşı tedbir almaktır*” şeklinde tanımlayabiliriz. Yine bir başka tanımda da; “sigorta, herhangi bir yangın, kaza, ölüm, vs. gibi doğal afetler sonucunda hasara uğrayan bina, eşya, mal ve can kaybindan dolayı zarar gören sigortalının, sigortacı tarafından zararının ödenmesini amaçlayan bir sözleşmedir” şeklinde tanımlayabiliriz. Bu tanımdan da sigortanın yeni bir anlamı ve yönü karşımıza çıkıyor ki o da, sigortanın bir sözleşme olduğudur. Yani taraflar arasında yapılan bir ticari akit (Çaldağ, 1979: 8).

Sigortanın tanımını kısaca yaptıktan sonra, sigortanın konusu olan riski yani sigortacı ağız ile rizikoyuda tanımlamak gerekir. Risk veya riziko; “*gerçekleşme ihtimali ve süresi açısından, geleceğe yönelik şüpheli bir olay*” şeklinde tanımlanabilir. Yine bir başka tanımda da; “*zarar ihtimali veya arzu edilmeyen bir olayın meydana gelme ihtimali*” şeklinde tanımlanmıştır (Pekiner, 1974: 3).

3 Tarihte Sigorta Benzeri Faaliyetler

Tarihte ilk sigorta benzeri faaliyetler, M.Ö. 4500 yıllarında aşağı Mısır’da rastlanmaktadır. Burada yaşayan taş yontucuların aralarında bir yardımlaşma sandığı kurduğu ve birinin ölümü halinde bu sandıktan ölenin yakınlarına yardım yaptıkları bir papürüsten anlaşılmaktadır (Çaldağ, 1979: 5).

Talmud’un Babil’de bulunan yazılarında (M.Ö. 2500 senelerinde), sigortanın İbraniler tarafından ticari muamele olarak yapıldığını görmekteyiz. İnsanların günlük hayattaki zararları, mala mal şeklinde tanzim ediliyordu. Babil’deki kervancılarının bir hayvanının kaybolması durumunda, kervancılarının verdiği aidatlarla oluşturulan sandıktan zarar tanzim ediliyordu.

Yine M.Ö. 650-558 yıllarında Atina Kanunlarına göre, birbirleri ile yakın kan bağı bulunan topluluklar, kendi aralarında oluşturdukları bir örgüte belirli bir meblağ öderdi ve üyelerinin ölümü halinde yakınlarına yardım yaparlardı.

M.S. 200 yılında ise, Roma İmparatorluğu’nda dini, mesleki ve askeri kuruluşlara karşılık, ölen üyelerin birinci derece yakınlarına belli miktarlar üzerinden para ödendiği de kaydedilmektedir (Külçür, 1946: 1-3).

Sigorta benzeri faaliyetlere bütün eski uygarlıklarda rastlanabileceğini daha önce belirtmiştik. Olayı bu çerçevede incelediğimiz zaman, Eski Türk Devletlerinde de bu tür faaliyetlerin olduğu söylenebilir.

Masao Mori (1987)’nin belirttiğine göre; Büyük Hun İmparatorluğu devrinde Sogd’lu tüccarlar Çin ile yaptıkları ticaretin güvenliğini sağlamak için, Hunlarla sıkı bir ilişki kurmuşlardı ve ticaret yollarının güvenliğini sağlanması karşılığında, elde ettikleri gelirin bir kısmını onlara bir nevi “koruma vergisi” adı altında veriyorlardı. Sogd’lular bu vergiyi daha sonra Göktürklerle ödemişlerdir (Mori, 1987: 340-347).

Daha sonraki Türk devletleri’nde (Hazarlar, İlhanlılar, Selçuklular ve Anadolu Beylikleri) ise, alınan bu koruma vergisi, kervanların yol boyunca güvenliklerinin sağlanması karşılığında muhafızlara verilmek üzere, “gümrük vergisi” ne ek bir vergi olarak alınmıştır (Atan, 1990: 25).

Alaaddin Keykubat’ın ticari maksatlarla ve kervan yollarının güvenliğini sağlamak için açtığı seferler sonucunda, kazandığı zaferleri müteakip, tecavüz ve yağmaya uğrayan kervanların sahiplerine, aldığı ganimetlerden ve devlet hazinesinden bütün zararları tanzim ettiğine dair bilgilere sahibiz. Bu olay bize Selçukluların ister yazılı taahhüt neticesinde olsun, isterse yazılı bir taahhüt olmasın, devletin itibarı ve iktisadi siyaseti için, yabancı bir devlet veya eşkıyanın tecavüzleri karşısında ticari emtiayı tazmin ettiklerini göstermektedir (Akpınar, 1990: 36).

Bu çerçevede, Selçukluların iktisadi siyaseti gereği ve teamül neticesi olarak, bir tür devlet sigortası uygulaması içerisinde olduklarından bahsetmek hatalı olmayacaktır (Turan, 1971: 285).

Lonca Teşkilatı, Osmanlı İmparatorluğu’nda modern sigortacılığın başlamasından önce, batı ülkelerinin lonca teşkilatlarında olduğu gibi, sadece teşkilat üyelerinin zararlarını karşılamakla kalmamış, yeni iş kuracaklara, çalışamaz durumda olanlara yardım için, üyeler arasında birlikler oluşturmuştur. Ortak fonlardan üyelerinin hastalık ve ölüm gibi beklenmeyen hallerde, bu hallere karşı karşıya kalacakları zararlarını karşılamak için sistemler oluşturmuşlardır. (Erdoğan, 1993: 26).

4 Türkiye’de Sigorta Sektörünün Yapısal Durumu

Şirket Sayısı: Türkiye’de sigortacılık sektöründe 2007 yılında faaliyet gösteren şirket sayısı 61 iken, 2008 yılında 62’ye, 2009 yılında ise, sektöre 4 yeni şirket katılmış, buna karşın 2 şirket piyasadan çekilmiş ve 2 şirketinde başka şirketlerle birleşmesi sonucunda, piyasadaki şirket sayısında bir değişiklik olmamıştır.

31.12. 2009 tarihi itibarı ile mevcut 62 şirketin dağılımı şöyledir: 37 adedi hayat dışı branşlar, 10 adedi hayat, 14 adedi hayat ve emeklilik, bir tanesi ise, reasürans şirkettir. Ancak, hayat dışındaki 37 şirketin 4 tanesi, 10 tane hayat şirketinden ise, bir tanesi piyasada faaliyet göstermemektedir. Yani mevcut 62 şirketin, fiilen 57 tanesi faaliyette bulunmaktadır (SDK, 2009: 9).

Bu şirketler tarafından 2009 yılı sonu itibarı ile hayat dışı dallarda 33.281.456 adet ve hayat branşında da 7.893.579 adet olmak üzere toplam; 41.175.035 adet poliçe düzenlenmiştir. 2008 yılına göre yıllık artışı %14,51’dir.

Yıl içinde düzenlenen poliçelerden iptal ve fesih olanlar ile birikimli hayat sigortası poliçelerinden iştiraa, vefat ve vade gelimi gibi nedenlerden dolayı ayrılmalara da dikkate alındığında, 2009 yılı sonu itibarı ile 9.938.683 adet hayat sigortası poliçenin yürürlükte olduğunu görüyoruz. Bu poliçelerin 2.988.647’si birikimli hayat sigortalarına ait iken, 2.203.491 adedi ise, bireysel emeklilik poliçesidir (SDK, 2009: 12).

Sigorta Sektörünün Sermaye Yapısı: Türkiye’de sigorta potansiyelinin yüksek olması ve sektörün son

yıllarda gösterdiği hızlı gelişme yabancı yatırımcıların Türk sigortacılık piyasasına olan ilgisini artırmıştır. 31.12.2009 tarihi itibarıyla mevcut 37 hayat dışı şirketin, 24'ü ve 24 hayat ve emeklilik şirketinden 19'u doğrudan veya dolaylı olarak yabancı ortaklıdır. Bu şirketlerden 35 tanesinin, yabancı ortaklık payı %50'nin üzerindedir. 31.12.2009 tarihi itibarı ile piyasada yabancı ortaklı firma sayısı 43'tür (SDK, 2009: 13).

Sigortacılık ve BES Sektörünün Türkiye Finans Piyasasındaki Durumu: Türk finans sektörü, bankacılık ağırlıklı bir yapıya sahiptir. Finans sektörünün aktif büyüklüğü 2009 yılı itibarı ile, 1.047,7 Milyar TL'ye yükselmiştir. Bu miktarın 834 Milyar TL'lik kısmı bankacılık sektörüne (TCMB hariç) ait iken, sigortacılık ve bireysel emeklilik sektörünün aktif toplamı 33,4 Milyar TL.'dir. Yani bankacılık sektörünün payı %79,6 iken, sigorta sektörünün payı sadece %3,19'dur. Daha açık bir ifade ile bankacılık sektörü lider durumda iken, sigorta sektörü ve menkul kıymetler yatırım fonları takip eder (SDK, 2009: 15).

Sigorta Sektöründe İstihdam Durumu: Sigorta piyasasında faaliyet gösteren 62 adet şirkette toplam çalışan sayısı, 15.602 kişidir. 2009 yılı sonu itibarıyla, sigorta hizmetlerini pazarlamak için kurulan ve TOBB nezdinde tutulan levha'ya kayıt yaptırmış acente sayısı 15.579'a ulaşmıştır. Bireysel emeklilik aracıları sayısı 15.666'dır. Piyasada 72 adet broker hizmet vermektedir. Bunların 57'si sigorta ve reasürans, 13'ü sigorta, 2'si ise, sadece reasürans brokerliği yapmaktadır. 2009 yılı sonu itibarı ile, sektörde 908 adet gerçek ve 431 adet tüzel kişi sigorta eksper, 1.154 kişi ise tarım sigorta eksper olarak faaliyet göstermektedir. Sigorta şirketleri ile anlaşmalı olarak faaliyet gösteren aktüer sayısı, 36'dır. Sigorta sektörünün 2009 yılı sonu itibarı ile 60 binden fazla kişiye istihdam imkanı sağladığını söyleyebiliriz (SDK, 2009: 11).

5 Türkiye Sigorta Sektörünün Temel Göstergeleri

Sigorta sektörü, ekonomideki gelişmelerden çok hızlı ve yüksek oranda etkilenen finansal sektörlerden biridir. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)'nin arttığı dönemlerde sigortacılık sektörü, GSYİH'dan daha yüksek oranda büyümekte, GSYİH'nın küçüldüğü dönemlerde ise daha fazla küçülmektedir (Kuşçu, 1996: 1).

Türkiye'nin 2008 yılı GSYİH'sı cari fiyatlarla 950.144 milyon TL iken, 2009 yılında, 953.974 milyon TL. olarak gerçekleşmiştir. Başka bir deyişle, dünyada ki ekonomik krize rağmen, Türkiye GSYİH'sını azda olsa yükseltmeyi başarmıştır. Bu sonuç sigorta sektörüne olumlu yönde yansarak krize rağmen büyümeyi getirmiştir.

GSYİH'deki artışa paralel bir şekilde aynı dönemde sigorta sektöründe de prim üretiminin, 2008 yılında 11.780 milyon TL iken, 2009 yılında 12.436 Milyon TL 'ye yükseldiği görülmüştür. 2009 yılında sektörün sigortalılara 24.938.878 Milyon TL. teminat verdiği görülmüştür. Yani bir başka ifade ile sektörde GSYİH'nın % 1,30'u kadar prim üretilip, bunun karşılığında sigortalılara GSYİH'nın 26 katı kadar teminat verilmiştir. Bunun yanında, bireysel emeklilik sisteminde biriken fon tutarının, GSYİH'ya oranı % 0,96 ' ya ulaşmıştır (SDK, 2009: 5).

(Milyon TL)	2005	2006	2007	2008	2009
Prim Üretimi	7.817	9.670	10.931	11.780	12.436
Teminat Tutarı	7.500.780	9.472.643	11.910.814	22.676.538	24.937.878
Birikim Tutarı	1.219	2.836	4.603	6.400	9.125
GSYİH	648.932	758.391	843.158	950.144	953.974
Prim/GSYİH (%)	1,20	1,28	1,30	1,24	1,30
Teminat/GSYİH (%)	1155,87	1249,04	1412,64	2386,64	2614,10
Birikim Tut./GSYİH (%)	0,19	0,37	0,55	0,67	0,96

Tablo 1. Prim Teminat ve Biriken Fon Tutarlarının Seyri ve GSYİH.

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, SDK 2009 Raporu, s: 5.

(Milyon TL)	2005	2006	2007	2008	2009
Prim Üretimi					
Hayat Dışı Prim	6.575	8.284	9.600	10.204	10.614
Hayat Prim Üretimi	1.242	1.386	1.331	1.576	1.822
Toplam Prim Üretimi	7.817	9.670	10.931	11.780	12.436
Hayat Payı (%)	15,89	14,33	12,18	13,38	14,65
Teminat Tutarı					
Hayat Dışı Teminat	7.410.652	9.358.669	11.756.248	22.452.225	24.722.284
Hayat Teminatı	90.128	113.974	154.566	224.314	215.594
Toplam Teminat	7.500.780	9.472.643	11.910.814	22.676.538	24.937.878

Tablo 2. Brüt Prim Üretimi ve Teminat Tutarlarının Seyri

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, SDK 2009 Raporu, s: 1.

Türkiye sigorta sektörü 2009 yılında, hayat dışı dallarda 10.614 Milyon TL ve hayat branşında 1.822 Milyon

TL olmak üzere toplam 12.436 Milyon TL brüt prim üretimi gerçekleştirmiştir.

Bu prim üretiminden reasürans yolu ile alınan miktar düştüğü zaman, direkt prim üretimi 12.193 Milyon TL olarak gerçekleştiği görülmektedir. Burada hayat dışı prim üretimi 10.371 Milyon TL, hayat branşında reasürans yolu ile prim üretimi mümkün olmadığı için, brüt ve direkt prim üretim tutarları arasında fark bulunmamaktadır.

Türkiye’de hayat dışı sigorta branşlarında prim üretimi, hayat branşından daha yüksektir. Bu durum yıllar itibari ile küçük dalgalanmalar göstermekle birlikte, toplam prim üretiminde hayat dışı sigorta dallarının payı ortalama % 85 düzeyindedir. Ancak 2005-2007 yılları arasında BES’ne hayat sigortalarının aktarılması nedeni ile hayat branşının toplam prim üretimi içindeki payı bir miktar gerilemiş ve 2007 yılında devirlerin sona ermesi sonucunda tekrar artmaya başlamıştır (SDK, 2009: 2).

(Milyon TL)	2005	2006	2007	2008	2009
HD Direkt Prim	6.575	8.090	9.370	9.995	10.371
Hayat Direkt Prim	1.242	1.385	1.331	1.564	1.822
Direkt Prim Toplamı	7.817	9.475	10.701	11.560	12.193
Nominal Değişim (%)	18,18	21,21	12,95	8,02	5,48
Reel Değişim (%)	9,71	10,54	4,2	-1,85	-0,98

Tablo 3. Direkt Prim Üretiminin Seyri. *Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, SDK 2009 Raporu, s: 2.*

Bireysel emeklilik şirketleri tarafından 2009 yılında katılımcılardan net 1.672 milyon TL katkı payı tahsil edilmiştir. Bu miktarın 655 Milyon TL’lik kısmı yeni sözleşmelere, kalan 1.017 Milyon TL’lik kısmı ise 2009 yılı sözleşmelerine aittir.

2009 yılı sonu itibari ile, yürürlükte bulunan sözleşmeler için tahsil edilen toplam katkı payı tutarı 7.034 Milyon TL’ye ulaşmıştır. Yıl içindeki 2.735 Milyon TL’lik artış ile birlikte BES’nde biriken fon tutarı 9.125 Milyon TL’ye ulaşmıştır.

Hayat sigortası ile bireysel emeklilik sisteminde (BES) tahsil edilen prim ve katkı payları ile yatırıma yönlendirilen birikim ve fon tutarları karşılaştırıldığında, bireysel emeklilik sisteminde toplanan fonlar hayat sigortasına göre daha hızlı artmıştır. Hayat sigortasında biriken fonlar 2005 yılında, bireysel emeklilik sisteminde biriken fonların yaklaşık üç katı iken, 2009 yılı sonu itibarıyla, BES’de biriken fonlar, hayat sigortasında biriken fonların iki katına yaklaştığı görülmektedir.

Grafik 1. Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi Birikim Miktarları.

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, SDK 2009 Raporu, s: 6.

6 Sonuç

Dünya sigorta prim üretiminde sanayileşmiş ülkeler 2009 yılı itibari ile % 87, gelişmekte olan ülkeler ise % 13 paya sahiptir. Son yıllarda gelişmiş ülkelerde prim üretimi düşerken, bunun tam aksine gelişmekte olan ülkelere prim üretimi, Türkiye örneğinde de olduğu gibi krize rağmen artmıştır.

Türkiye, % 0,21 pay ile dünya sıralamasında 36’ncı sıradadır. 2008 yılında kişi başına 106,2 ABD doları prim üretirken, bu oran 2009 yılında 113 dolara çıkmıştır (SDK, 2009: 8).

2009 yılında, Dünya sigorta sektörü % 4,77 oranında bir düşüş yaşamış ve 4.066 Milyar ABD doları prim üretmiştir. Hayat branşında % 6,36, hayat dışı branşlarda ise % 3,16 küçülme meydana gelmiştir. Ancak prim üretimindeki reel küçülme oranı, kriz nedeni ile nominalden daha az gerçekleşmiştir (SDK, 2009: 7).

Türkiye sigorta sektörü genelde, gelişmekte olan piyasalara paralel hareket etmektedir.

Gelişmekte olan piyasalar 2008 ve 2009 yılında da krize rağmen büyümeye devam etmişlerdir (hayat: % 4,2, hayat dışı: % 2,9). Ancak Türkiye 2008 yılında hayat branşında büyürken, hayat dışı branşlarda reel olarak düşüş yaşamıştır. Dünyanın ve Türkiye'nin krizden çıkması ile birlikte, prim üretimi de artmaya başlamıştır.

Kaynakça

- Akpınar, Turgut (1990). Tarihte Sigorta ve Yurdumuzda Sigortaya Dair İlk Fetvalar, Tarih ve Toplum Dergisi, cilt: 13, sayı: 75, s: 34-39.
- Atan, Turhan (1990). Türk Gümrük Tarihi: Başlangıçtan Osmanlı Devletine Kadar, TTK yayını, 1. Cilt, Ankara.
- Baran, T. Fikret (1982). Sigorta ve Reasüransa Bir Yaklaşım, Milli Rea. T.A.Ş. yay., Ank.
- Çaldağ, Yurdakul (1979). Sigorta İşletmeleri ve Muhasebesinin İnc., A.İ.T.İ.A yay, Ankara.
- Erdoğan, İlhan (1993). İsteğe Bağlı Sigorta Hizmetine karşı Tutum, Beta yayınları, İstanbul.
- Kuşçu, Sinan (1996). Sigorta Talep Teorisi ve Türkiye Uygulaması, Erzurum.
- Külçür, F. Kamil (1946). Sigorta Muameleleri Matematiği ve Prensipleri, İstanbul.
- Mori, Masao (1987). Sogdluların Orta Asya'daki Faaliyetleri, Belleten C:XLVII, sayı:185, s: 340-347, Ankara
- Pekiner, Kamuran (1974). Sigorta İşletmeciliği, Adana İ.T.A. yayını, Adana.
- Turan, Osman (1971). Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul.
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu (2010), Türkiye'de Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri hakkında Rapor, Ankara.